

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYASI MATERIALLARI

VETERINARIYA VA CHORVACHILIK SOHASIDA
DOLZARB MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VETERINARIYA VA
CHORVACHILIKNI RIVOJLANTIRISH QO'MITASI

SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI

“VETERINARIYA VA CHORVACHILIK SOHASIDA DOLZARB MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMI”

MAVZUSIDAGI

Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari

TO'PLAMI

2023-yil, 12-13-may

Samarqand - 2023

47.	<i>S.B.Eshbo'riyev, U.T.Qarshiyev</i> Quyonlarda kalsiy fosfor almashinuvi buzilishlarini profilaktikasi.....	151
48.	<i>N.Sh.Abduraxmanova, N.Y.Salimova, Y.Salimov.</i> Xlorella yetishtirish bo'yicha ilmiy tahlillar.....	154
49.	<i>B.M.Eshburiyev, Sh.A.Urazov.</i> Mahsuldor sigirlarda bachadon subinvolyusiyasining etiopatogenezi.....	158
50.	<i>Xoliqov A.A., Shernazarov U.H.</i> Yosh qoramollarning poligipovitaminozlarini polivitaminli preparatlar bilan davolash samaradorligi....	161
51.	<i>Shapulatova Z. J., Ergashev N. N.</i> Samarqand viloyati chorvachilik xo'jaliklarida buzoqlarning rotavirusli infeksiyasini tarqalish dinamikasini o'rganish natijalari.....	165
52.	<i>N.B.Boysinova, F.B.Ibragimov.</i> Aktivil-3 qo'llanganda broyler jo'jalar go'shtini organoleptik va fizik-kimyoviy ko'rsatkichlari.....	168
53.	<i>Ж.Н. Даминов, Ш.Н. Қодирова, Ф.А. Хамидов.</i> Отлар гельминтозлари ва уларга қарши айрим антгельминтиklar воситалар самарадорлигини аниқлаш.....	171
54.	<i>B.S.Rustamov, I.H.Rayimqulov, Sindorov Z.F.</i> Kurka askaridiozini davolashda antelmintiklarni samaradorligi.....	175
55.	<i>Arziyev X.Y., Abdumuminov A.A., Yesboganova M.M., Aytmuratova M.O.</i> Nukus shahrida itlarning gelmintlar bilan zararlanishi.....	178
56.	<i>B.Bakirov, B.N.Xayitov, Q.S.Bahriddinov.</i> Buzoqlarda respirator kasalliklarning turlari, tarqalishi va tashxisi bo'yicha o'tkazilgan tadqiqot natijalari.....	180
57.	<i>Uteniyazov A.</i> Hayvonlarda homila yo'ldoshini ushlanib qolish davolash usullari va preparatlarining samaradorligi.....	184
58.	<i>Arziyev X.Y., Abatbaeva A.M., Arislanbekov I.A., Abdumuminov A.A.</i> Qoraqalpog'iston sharoitida echkilarning mahsuldorligiga sat-som preparati tasirini o'rganish.....	188
59.	<i>Arziyev X.Y., Erniyazov Al-K.B., Aytimbetov A.N.</i> Fatsiolalarning qo'ylar organizmida biologik rivojlanishi.....	191
60.	<i>Сейпуллаев А., Рейтназарова Н.</i> Особенности болезней печени у крупного рогатого скота в условиях приаральской зоны.....	194
61.	<i>Qarshiboyeva Z.A.</i> Sohaga oid terminlarining grammatik-struktural xususiyatlari (veterinariya terminlari misolida).....	197
62.	<i>Eshburiyev B.M., Alimov B.S.</i> Sigirlarni kuyga kelishida "Ovsync" metodida preparatlarni qo'llashning samaradorligi.....	199
63.	<i>Колдошов О.У., Зарифов Х.Р., Кадирбергганов Б.Г.</i> Отравление овец фитотоксинами в условиях пастбищ, ветеринарно-экспертная оценка и мероприятия по обеззараживанию отравленной баранины.....	201
64.	<i>Klichov O.I., Salimov I.X.</i> Qo'ylarning infeksiyon enterotoksemiya kasalligi.epizootologiyasi.....	205
65.	<i>Сафаров А.А., Абдинабиев О.Б.</i> Терапевтическая эффективность комбинированных препаратов при ассоциативных гельминтозах хищных млекопитающих Узбекистана.....	208
66.	<i>Abduraimova G.T.</i> Qo'ylarning geliotropdan zaharlanishlari	210
67.	<i>Shirinboyeva D.K., Shapulatova Z.J.</i> Buzoqlar kolibakteriozining diagnostikasi va profilaktikasi.....	212
68.	<i>Raximov O., Eshburiyev B.M.</i> Qoraqalpog'iston respublikasi sharoitida mahsuldor sigirlarda alimentar bepushtliklarni oldini olish usullarini takomillashtirish.....	216
69.	<i>Bakirov B., Ro'ziqulov N.B., Oltiboyev Sh.E., Ravshanova F.S.</i> Qo'zilarida bronxopnevmoniyani davolash natijalari.....	217

UDK: 614.9:636.5:637.5

**AKTIVIL-3 QO‘LLANGANDA BROYLER JO‘JALAR GO‘SHTINI
ORGANOLEPTIK VA FIZIK-KIMYOVIY KO‘RSATKICHLARI.**

N.B.Boysinova - tayanch doktorant, **F.B.Ibragimov** – v.f.n., dotsent, ilmiy rahbar,
Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik
va biotexnologiyalar universiteti

***Annotatsiya:** Maqolada Aktivil-3 probiotikini qo‘llaganda broyler jo‘jalar tana go‘shining organoleptik ko‘rsatkichlari va fizik-kimyoviy tekshiruv tahlillari keltirilgan. Shuningdek, go‘shning davlat standart talablariga muvofiqligi hamda yangiligini laborator usullarda tekshirish natijalari yoritilgan.*

***Kalit so‘zlar:** Broiler, organoleptik ko‘rsatkichlar, pH, Nessler reaksiyasi, peroksidaza, parranda go‘shiti.*

Kirish. Dunyoning ko‘plab rivojlangan mamlakatlarida parrandachilik sanoatini jadal rivojlantirish tendensiyasi mavjuddir. Bu qatorda sohada asosiy vazifa, yuqori ozuqaviy va biologik qiymatga ega bo‘lgan mahsulotlarni olish bo‘lib qolmoqda [1,5]. Shu tufayli, aholining ehtiyojini qondiradigan, sifatli va ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarish bugungi kunda qishloq xo‘jaligi mutaxassislari oldida turgan asosiy muammolardan biridir.

Parranda go‘shiti va uni qayta ishlash natijasida olingan mahsulotlar insonlar ratsional ovqatlanishining eng muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Ushbu mahsulotlar yuqori sifatli oqsil, vitaminlar, to‘yinmagan yog‘ kislotalari va tananing me‘yorda rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan boshqa moddalar manbai hisoblanadi.

Ma‘lumki, mamlakatimizda qishloq xo‘jalik hayvonlari va parrandalar uchun ko‘plab omuxta yemlar ishlab chiqilmoqda. Ularning tarkibi va to‘yimliliigi, sifati, xavfsizligi va boshqa ko‘rsatkichlari davlat standart talablariga mos kelishi va to‘g‘ri ishlatilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Oziqlantirish parrandalarning o‘ssishi, rivojlanishi, salomatligi va mahsuldorligiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli, intensiv parrandachilikni olib borishning asosiy vazifasi - mahsulot birligiga minimal ozuqa sarfi bilan sifatli mahsulot olishdir[2,3,4].

Material va metodlar. Jo‘jalar barcha optimal zoogigiyenik talablarga rioya qilingan holda, bir xil sharoitda saqlandi.

Birinchi guruhdagi broyler jo‘jalari nazorat vazifasini bajarib, ananaviy ratsion asosida oziqlantirildi. 2- va 3-guruhlarimiz tajriba guruhi hisoblanib, 1-tajriba guruhiga asosiy ratsionga qo‘shimcha sifatida broyler jo‘jalar suviga “Aktivil-3” probiotikidan 10 l/ 1 gr, 2-tajriba guruhiga esa 10 l/ 1,5 gr dan qo‘shib, berib borildi.

Go‘shtdan namuna olish, organoleptik va fizik-kimyoviy tekshirishlar davlat standart talablariga muvofiq ravishda amalga oshirildi. Broiler jo‘jalar tana go‘shining sifat ko‘rsatkichlari 9 balli baholash tizimida aniqlandi.

Natijalar va ularning tahlili. Broiler jo‘jalar go‘shitini (tana go‘shiti) organoleptik usulda baholash GOCT 7702.0-74 asosida amalga oshirildi.

Tajriba va nazorat guruhlarida parranda tana go‘shiti yetilgandan so‘ng (so‘yish jarayonidan 24 soat o‘tgach) yuzasi quruq, mushaklar zich holatda, elastik konsistensiyaga ega bo‘lib, kesmalarda biroz nam, yangi parranda go‘shitiga xos hidga egaligi aniqlandi. Yog‘ida begona hidlar yo‘q, tabiiy holatda och sarg‘ish rangda, eritilgan holda shaffof. Barcha guruhlardagi parrandalar go‘shitini qaynatib ko‘rish usulida tekshirilganda, o‘ziga xos bo‘lmagan hidlar aniqlanmadi, sho‘rvasi shaffof va xushbo‘y edi. Tana go‘shiti va ichki organlarni veterinariya sanitariya ekspertizasidan o‘tkazishda hech qanday patologik o‘zgarishlar aniqlanmadi.

Tajriba va nazorat guruhlaridagi broyler jo‘jalar go‘shitini organoleptik baholash natijalari quyidagi jadvalda keltirilgan.

Broyler jo'jalar go'shtining organoleptik ko'rsatkichlari

Ko'rsatkichlar	Guruhlar		
	Nazorat guruhi	1-tajriba guruhi	2-tajriba guruhi
Tana go'shti yuzasining ko'rinishi va rangi	Quruq, sarg'ish kulrang - 8,2 ball	Quruq, sarg'ish kulrang - 8,4 ball	Quruq, sarg'ish kulrang 8,7 ball
Teri osti va ichki yog'lar	och sariq - 8,3 ball	och sariq -8,5 ball	och sariq - 8,7 ball
Seroz pardalar	Nam, yaltiroq, shilliqlarsiz - 8,1 ball	Nam, yaltiroq, shilliqlarsiz - 8,4 ball	Nam, yaltiroq, shilliqlarsiz - 8,6 ball
Mushaklarning kesmadagi holati	Biroz nam, och pushti - 8,4 ball	Biroz nam, och pushti - 8,4 ball	Biroz nam, och pushti - 8,4 ball
Konsistensiyasi	Zich, elastik - 8,6 ball	Zich, elastik - 8,6 ball	Zich, elastik - 8,6 ball
Hidi	Yangi parranda go'shtiga xos (o'ziga xos) - 8,2 ball	Yangi parranda go'shtiga xos (o'ziga xos) - 8,5 ball	Yangi parranda go'shtiga xos (o'ziga xos) - 8,6 ball
Sho'rvasining shaffofligi va xushbo'yligi	Shaffof, o'ziga xos xushbo'y - 8,2 ball	Shaffof, o'ziga xos xushbo'y - 8,4 ball	Shaffof, o'ziga xos xushbo'y - 8,5 ball
O'rtacha	8,28	8,45	8,58

Ushbu jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, broyler jo'jalar go'shtining organoleptik ko'rsatkichlari bo'yicha o'rtacha hisobda nazorat guruhida 8,28 ball, tajriba guruhlarida 8,45-8,58 ball, ya'ni nazorat guruhi bilan taqqoslaganda 2,05-3,62 foizga oshgani aniqlandi.

Broyler jo'jalar go'shtini fizik-kimyoviy usullarda tekshirish uchun GOCT 31470-2012 da tavsiya etilgan usullardan foydalanildi. Jumladan, oq va qizil go'shtda alohida quyidagilar tekshirildi: go'shtning pH ko'rsatkichi, peroksidaza reaksiyasi, sho'rvasida birlamchi oqsil parchalanish mahsulotlarini aniqlash (mis sulfat bilan reaksiya), vodorod sulfid, ammiak va ammoniy tuzlarini aniqlash (Nessler reaktivi yordamida), yog'ining kislotaligi hamda uchuvchi yog' kislotalari miqdori kabi ko'rsatkichlar aniqlandi.

Peroksidaza bu ikki komponentli oksidlanish-qaytarilish jarayonlarini boshqaruvchi fermenti hisoblanib, u o'z faolligini ma'lum pH ko'rsatkichida namoyon qiladi. Tajribamizda, yangi broyler go'shtini tekshirish jarayonida, peroksidaza reaksiyasidan foydalangan holda, nazorat va tajriba guruhlaridagi broyler jo'jalarning mushak to'qimalaridan tayyorlangan ekstraktida ushbu fermentning mavjudligi aniqlandi, ya'ni reaksiya barcha holatlarda ijobiy natija ko'rsatdi. Ekstraktida avval ko'k-yashil rang hosil bo'lib, 1-2 daqiqadan so'ng jigarrangga o'zgardi. Reaksiya natijalari, broyler jo'jalar go'shtini yangi va sifatli deb hisoblash imkonini beradi.

Go'shtning yangiligini aniqlashda pH ko'rsatkich muhim hisoblanadi. Bu so'yishdan oldingi va so'yishdan keyingi biokimyoviy o'zgarishlar mavjudligini, hamda go'shtning yetilish darajasini aniqlash imkonini beradi. Parrandalar so'yilgandan so'ng, go'shtning yetilishida hamda sut va fosfor kislotalarining to'planish jarayonida sog'lom parranda go'shtida pH 5,6-5,8 gacha, kasal parrandalar go'shtida esa 6,3-6,5 gacha bo'lib, o'lgan yoki agonal holatda so'yilgan parrandalar go'shtida 6,8-7,0 ni tashkil etadi.

Tajribalarimizda, nazorat guruhidagi broyler jo'jalar go'shtida pH 6,28 ni tashkil etgan bo'lsa, tajriba guruhlarida bu ko'rsatkichlar 5,74 va 5,71 ni ko'rsatdi.

Anaerob bakteriyalar fermentlari ta'sirida dezaminlanish natijasida hosil bo'lgan uchuvchi yog' kislotalarining miqdori tajriba guruhlaridagi broylerlar go'shtida 1,45-1,60 mg KOH, nazorat guruhida esa 1,91 mg KOH ni tashkil qildi. Bu ko'rsatkichlar go'sht xomashyosi sifatining yaxshiligidan dalolat beradi.

100 g hisobida uchuvchi yog' kislotalarining miqdori 4,5mg KOH dan oshmasa go'sht yangi hisoblanadi. Yangiligi gumon qilinganda bu ko'rsatkich 4,5-9 mg KOH oralig'ida, sifatsiz go'shtlarda esa 9 mg KOH dan yuqori bo'ladi.

Tajriba va nazorat guruhlaridagi broyler jo'jalar tana go'shtidan olingan namunalarning barchasida vodorod sulfidiga reaksiya manfiy natija ko'rsatdi. Ammiak va ammoniy tuzlarini mavjudligini aniqlash maqsadida namunalar ekstraktiga Nessler reaktivi qo'shilganda loyqalanish va rangining keskin sarg'ayishi kuzatilmadi. Shuningdek, sho'rvasiga mis sulfat qo'shilganda ham reaksiya manfiy natija ko'rsatdi, ya'ni sho'rvasi shaffofligicha qolib, loyqalanish va cho'kmalar kuzatilmadi. Bunday tadqiqot natijalari esa go'shtni yangi va sifatli deb hisoblash imkonini beradi. Broyler jo'jalar go'shtini fizik-kimyoviy tekshirish usullaridan olingan natijalar quyidagi jadvalda keltirilgan.

2-jadval

Broyler jo'jalar go'shtining fizik-kimyoviy ko'rsatkichlari

Ko'rsatkichlar	Guruhlar		
	Nazorat guruhi	1-tajriba guruhi	2-tajriba guruhi
pH	6,07	5,73	5,71
Peroksidaza reaksiyasi	+	+	+
Mis sulfat bilan reaksiya	Sho'rvasi tiniq va shaffof	Sho'rvasi tiniq va shaffof	Sho'rvasi tiniq va shaffof
Vodorod sulfidni aniqlash reaksiyasi	-	-	-
Nessler reaksiyasi	Ekstrakti shaffof, och sariq rangda	Ekstrakti shaffof, och sariq rangda	Ekstrakti shaffof, och sariq rangda
Yog' kislotali, mg KOH	0,73	0,61	0,57
Uchuvchi yog' kislotalari, mg KOH	1,91	1,60	1,45

Xulosalar. Tajriba guruhlaridagi broyler jo'jalarida nazorat guruhiga nisbatan sensor ko'rsatkichlar va go'shtning organoleptik bahosi 2,05-3,62 % ga yuqori bo'ldi. Olingan natijalarga asoslanib, ratsionga Aktivil-3 qo'shilganda, broyler jo'jalar tana go'shtining organoleptik ko'rsatkichlari yaxshilanadi, degan xulosaga kelish mumkin.

Shu bilan birga, probiotikni qo'llash go'shtning fizik-kimyoviy ko'rsatkichlarini ijobiy tomonga o'zgarishiga yordam beradi, ammo takidlash joizki barcha hollarda ham ular davlat standart talablari, veterinariya sanitariya ekspertizasi qoidalari va parranda go'shtini veterinariya sanitariyasi bilan bog'liq boshqa me'yoriy hujjatlarga mos keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Монастырев А.М. Биологическая оценка - важный фактор, определяющий качество говядины. Практик. – 2003 г. - № 11-12. С. 12-14.
2. Ахмедханова Р.Р. и др. Нетрадиционные кормовые добавки в комбикормах цыплят-бройлеров Био. – 2002 г.
3. Балдаев С.Н., Балдаев Н.С. Кормовые добавки целевого назначения. Материалы I Междунар. науч.-практ. конф. Ставрополь. 2001 г. С. 9 - 11.
4. Рябоконь Ю.А., Братишко Н.Н. Научные разработки в кормлении птицы. Птахівництво: міжвід. темат. наук. зв. - Харків, 2004 г. С. 18 - 22.
5. Родина Т.Г. и др. Справочник по товароведению продовольственных товаров: справочное издание - М.: КолосС, 2003 г. - 608 с.
6. Boysinova, N. B., & Ibragimov, F. B. (2022). AHOLINI GO 'SHT BILAN TA'MINLASHDA PARRANDACHILIKNING AHAMIYATI. *AGROBIOTEXNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 703-705.
7. Boysinova, N. B., Burievich, I. F., & Shuxratovna, A. N. (2021). The effect of probiotics on veterinary and sanitary assessment of broiler chickens meat. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(10), 845-849.